

Fenomenologija kognitivne suverenosti:

Ontološki nacrt otpora u doba algoritamskog feudalizma

Autor: Davor Moravek

Datum: Siječanj, 2026.

Sažetak

Ovaj esej predstavlja teorijsku sintezu i fenomenološku analizu ontološkog statusa ljudskog uma u uvjetima radikalne tehnološke akceleracije. Dekonstruirajući mehanizme kojima „ekonomija pažnje” provodi simboličko nasilje nad subjektom, rad integrira klasičnu dubinsku psihologiju (**Adlerov** koncept moći i zajedništva, **Jungovu** individuaciju i Sjenu) s **Franklovom** logoterapijom i **trećim valom kognitivno-bihevioralnih terapija (DBT)**. Poseban naglasak stavljen je na epistemološku poveznicu između suvremene psihoterapije i antičkog **stoicizma**, argumentirajući da kognitivna stabilnost zahtijeva povratak vrlini i disciplini percepcije. Kroz analizu dokumentacije prikupljene na digitalnim platformama autora, esej postulira izgradnju **identiteta Kentaura** – hibridnog subjekta koji, svjestan svoje biološke (epigenetika) i psihodinamske uvjetovanosti, preuzima suverenu kontrolu nad tehnološkim ekstenzijama vlastitog kognitivnog aparata.

Ključne riječi: *kognitivna suverenost, Adler, Jung, stoicizam, DBT, logoterapija, Kentaur-identitet, fenomenologija uma, digitalni humanizam, kolektivno nesvjesno.*

Uvod: Epistemološki temelji sumnje i kriza promatrača

Geneza ovog teorijskog okvira ne proizlazi iz sterilne akademske spekulacije, već iz sirovog kliničkog empirizma tranzicijske psihijatrije devedesetih godina. Suočavanje s posljedicama društvene entropije, ratnih trauma i epidemijom ovisnosti razotkrilo je fundamentalnu nedostatnost redukcionističkih modela. Pokušaj taksonomije ljudske patnje isključivo kroz dijagnostičke klasifikacije pokazao se epistemološki ograničenim, jer patologija rijetko egzistira kao izolirani entitet *in vacuo*; ona je prvenstveno simptom disfunkcije šireg sustava značenja.

Danas, u trećem desetljeću 21. stoljeća, vektor traume se promijenio. Dok je ranije trauma dolazila iz vanjskog svijeta fizičke ugroze, suvremena trauma generira se internalizacijom digitalnih sadržaja, posredovana onim što se u ovom radu definira kao *kognitivni imperijalizam*. U tom kontekstu, psihijatrija lišena filozofske nadgradnje i povijesne svijesti riskira devoluciju u puku biokemijsku regulaciju nepoželjne devijantnosti.

Digitalni narcizam i kompenzacija manje vrijednosti

Integracija individualne psihologije Alfreda Adlera ključna je za razumijevanje socijalne dinamike mreže. Adler je postulirao da je temeljni ljudski motiv težnja za prevladavanjem osjećaja manje vrijednosti i kretanje prema superiornosti. U digitalnom ekosustavu algoritmi društvenih mreža precizno eksploatiraju ovu dinamiku.

Korisnik, suočen s kuriranim, idealiziranim prikazima tuđih života, razvija kronični, „digitalni”

kompleks manje vrijednosti. Reakcija na taj osjećaj jest **kompensacija** – stvaranje lažne, grandiozne *online* persone. Lajkovi i metrike postaju valuta kojom se mjeri društveni značaj, stvarajući začarani krug ovisnosti o vanjskoj validaciji.

Međutim, Adlerov ključni koncept zdravlja je *Gemeinschaftsgefühl* (osjećaj zajedništva ili socijalni interes). Paradoks digitalnog doba leži u tome što smo „hiper-povezani“, a nikada otuđeni. Algoritamski feudalizam uništava stvarni *Gemeinschaftsgefühl*, zamjenjujući ga plemenskom polarizacijom. Kognitivni otpor stoga zahtijeva povratak autentičnom interesu za drugoga, onkraj performativnog altruizma društvenih mreža. Izlječenje od digitalne neuroze, u adlerovskom smislu, znači preusmjeravanje sa sebičnog cilja (osobne viralnosti) na doprinos zajednici.

Sjena i Individuacija u doba Big Data

Produbljujući analizu kroz prizmu analitičke psihologije Carla Gustava Junga, internet možemo promatrati kao tehnološku manifestaciju **kolektivnog nesvjesnog**. Mreža je postala rezervoar arhetipskih slika, ali i prostor gdje se projicira kolektivna **Sjena**.

Fenomeni poput internetskog trolanja, govora mržnje i toksičnih eho-komora nisu ništa drugo nego masovna projekcija nepriznatih, potisnutih dijelova psihe. Anonimnost mreže omogućuje da Sjena preuzme kontrolu bez korektiva *Persone* (društvene maske). Čovjek koji nije integrirao svoju Sjenu postaje marioneta u rukama algoritama koji se hrane afektom i konfliktom.

U tom kontekstu, proces **individuacije** – postajanja cjelovitim bićem – postaje teži, ali i nužniji nego ikad. Koncept **Kentaura**, kojeg zagovaram, zapravo je jungovska nužnost: integracija tehnologije ne kao stranog tijela koje nas posjeduje, već kao svjesno asimiliranog aspekta sebe. Biti kognitivno suveren znači osvijestiti svoje projekcije na ekranu, prepoznati kada algoritam „udari“ na naše nesvjesne komplekse i odbiti reaktivno djelovanje.

Stoička epistemologija i dijalektika kontrole

Na operativnoj razini kognitivnog otpora, suvremena **Dijalektička bihevioralna terapija (DBT)** predstavlja kliničku reaktualizaciju antičke stoičke filozofije. U svojim ranijim radovima često sam povezivao ove dvije tradicije, naglašavajući da je *mindfulness* (sabrana pažnja) u DBT-u zapravo moderna verzija stoičke *prosochē* (pozornosti).

Temeljni doprinos DBT-a, **radikalno prihvaćanje**, zrcali stoički koncept *Amor Fati* (ljubav prema sudbini). U digitalnom svijetu prepunom podražaja koje ne možemo kontrolirati, jedini put do ataraksije (duševnog mira) jest Epiktetova **dihotomija kontrole**. Moramo jasno razlikovati ono što nije u našoj moći (algoritamske promjene, vijesti, tuđe reakcije) od onoga što jest (naša prosudba i reakcija na te podražaje).

Kognitivna higijena nije samo terapijska tehnika; ona je epistemološka disciplina. To je vježbanje onoga što je Marko Aurelije nazivao „objektivnom reprezentacijom“ – vidjeti notifikaciju samo kao piksele na ekranu, lišene emocionalnog naboja koji joj naš um automatski pripisuje. Vještine tolerancije na neugodu (*distress tolerance*) iz DBT-a su praktični alati za izgradnju te „unutarnje tvrđave“.

Somatizacija i Funkcionalna Psihijatrija: Biološki supstrat Vrlina

Nadalje, analiza ukazuje da kognitivna funkcija i vrlina ne mogu biti odvojene od svog biološkog supstrata. Kao što je um neodvojiv od tijela, tako je i moralni karakter ovisan o fiziologiji. **Funkcionalna psihijatrija** ovdje služi kao poveznica koja reintegrira mozak u cjelinu tjelesnog sustava.

U svjetlu spoznaja **epigenetike** i istraživanja osi mikrobiom-crijeva-mozak, postaje evidentno da se mnoga stanja klasificirana kao psihijatrijska mogu promatrati kao manifestacije **neuroinflamacije**. Kronični stres i disrupcija cirkadijanog ritma kompromitiraju biološku osnovu mišljenja. Ne možemo prakticirati stoičku disciplinu niti jungovsku individuaciju ako je naš prefrontalni korteks – sjedište volje i odluke – „isključen” zbog metaboličkog kaosa. Kognitivni otpor započinje na razini stanične biologije; upravljanje vlastitom biologijom je preduvjet intelektualne slobode.

Noetička dimenzija: Od Volje za Moć do Volje za Smislom

Dok Adler govori o volji za moć (prevladavanju), a Freud o volji za užitkom, za potpunu arhitekturu otpora nužno je integrirati Viktora Frankla i njegovu **volju za smislom**. U kulturi obilježenoj narcizmom i simulakrumima, suvremeno društvo suočava se s „egzistencijalnim vakuumom”.

Tehnologija nudi optimizaciju sredstava (*kako* živjeti), ali inherentno ne može ponuditi teleologiju (*zašto* živjeti). Algoritam nam može reći što želimo, ali ne i što bismo trebali željeti. Kognitivna suverenost stoga implicira povratak **Logosu**. Riječ je o voljnoj odluci da se egzistenciji prida svrha koja transcendirira biološki opstanak, lajkove i konzumerizam. Bez te vertikale, Kentaur je samo pametnija životinja. Sa smislom, on postaje etički subjekt.

Zaključak: Identitet Kentaura kao Ontološka Nužnost

Nalazimo se na civilizacijskoj bifurkaciji. Jedan put vodi prema pasivizaciji subjekta pod upravom algoritama – svijetu u kojem je Jungovo nesvjesno eksternalizirano u *cloud*, a Adlerov osjećaj manje vrijednosti monetiziran. Drugi put zahtijeva aktivan kognitivni otpor.

Taj otpor rezultira onim što nazivam **identitetom Kentaura**. Kentaur nije kiborg (koji je fuzija mesa i metala bez duše); Kentaur je mitska sinteza. On koristi procesorsku moć stroja za obradu podataka, ali zadržava isključiv ljudski monopol na **semantiku (smisao)**, **etiku** i **intuiciju**. On je adlerovski usmjeren na zajednicu, jungovski svjestan svoje Sjene, stoički discipliniran u svojim reakcijama i franklovski usmjeren ka smislu.

Teorijski korpus predstavljen u ovom eseju ne nudi dogmu, već epistemološku kartu za izgradnju takvog identiteta. Cilj je konstrukcija prostora metakognicije u kojima subjekt prestaje biti objektom promatranja i postaje aktivni promatrač vlastitog postojanja.

Bibliografija

Autorski radovi i publikacije:

- Moravek, D. (2000.). *Ovisnost o Internetu?*. Preuzeto s www.moravek.org.
- Moravek, D. (2024.). *Genetika u Psihijatriji: Zajednički Korijeni i Budućnost Liječenja*. Preuzeto s www.psihijatar.net.
- Moravek, D. (2024.). *ADHD kod Odraslih: Simptomi, Dijagnostika i Liječenje*. Preuzeto s www.psihijatar.net.
- Moravek, D. (2025). *Paradoks inovatora: Ogled o ontologiji digitalnog intelektualca u algoritamskom dobu*. Preuzeto s www.noebius.com.
- Moravek, D. (2025). *Misli na Raskrižju: Psihijatrijski i Filozofski Zapisi*. Preuzeto s www.noebius.com.
- Moravek, D. (2006). *Liječenje tjeskobe za vrijeme trudnoće*. Preuzeto s www.noebius.com.

Znanstvena i stručna literatura:

- Adler, A. (1927). *Understanding Human Nature*. Garden City Publishing.
- Aurelius, M. (2002). *Meditations*. (G. Hays, Trans.). Modern Library.
- Clark, A. (2008). *Supersizing the Mind: Embodiment, Action, and Cognitive Extension*. Oxford University Press.
- Epictetus. (2008). *Discourses and Selected Writings*. (R. Dobbin, Trans.). Penguin Classics.
- Frankl, V. E. (2006). *Man's Search for Meaning*. Beacon Press.
- Han, B.-C. (2015). *The Burnout Society*. Stanford University Press.
- Jung, C. G. (1969). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton University Press.
- Linehan, M. M. (1993). *Cognitive-Behavioral Treatment of Borderline Personality Disorder*. Guilford Press.
- Maté, G. (2011). *When the Body Says No: The Cost of Hidden Stress*. Vintage Canada.
- Sapolsky, R. M. (2017). *Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst*. Penguin Books.
- Van der Kolk, B. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. Viking.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs.